

MOMČILO SPASOJEVIĆ

LEGENDE POUSORJA

LEGENDE ILI ISKRICE PROŠLOSTI

Tešanjski kraj, koji u istorijskom smislu obuhvata sliv rijeke Usore, ima svoju bogatu i dugu povjesnu tradiciju. Brojni arheološki nalazi na tom prostoru svjedoče o prisustvu čovjeka još od paleolitskih vremena. Vidljiv trag svoga prisustva ostavili su tu i Iliri i Rimljani. Ako ne ranije, a ono sasvim sigurno u vrijeme stvaranja bosanske države, sjedište toga kraja odnosno župe Usore bio je grad Tešanj.

Istorija tešanskog kraja zacijelo je duga i bogata, ali su pisani tragovi o zbivanju na tim prostorima vrlo oskudni. Međutim, činjenica je da, ukoliko je jedan kraj manje prisutan u zapisima i istoriji, utoliko ga je više u legendama. Što mu je prošlost burnija i bogatija legende o njemu su time brojnije. Tešanjski kraj je baš takav. Mnoga svjedočanstva o brojnim događajima i zbivanjima pod tim podnebljem sačuvana su jedino u legendama. Svrha ovoga rada jeste da se jedan broj tih zanimljivih legendi prezentira i, u granicama mogućnosti, razjasni njihov odnos prema stvarnim društvenim zbivanjima i događanjima.

Sasvim jasnu i preciznu definiciju pojma LEGENDA teško je dati, jer ono što se pod njim podrazumijeva u mnogo čemu prepliće se s drugim vrstama usmenog narodnog stvaralaštva.

Riječ LEGENDA je latinskog porijekla i izvedena je od riječi LEGERE.^{x1}

Inače, legenda, odnosno ono što se pod tim pojmom podrazumjeva, nastala je iz potrebe da se neka pojava u životu, historiji, ili prirodi uopšte, objasni. Čovjek je oduvijek, u teškoj borbi za svoj opstanak, bio upućen na prirodu. Odvajkad je živio u prisnom dodiru sa svim što ona sadrži. Ne razumjevajući odmah mnoge njene zakonitosti stvarao je svoje kultove, obrede i religije.^{x2}

Za legende se može kazati da su svojevrsna svjedočanstva ljudskog mišljenja u datim vremenima i datim okolnostima.

Njihov prostor je omeđen sa jedne strane historijom, a sa druge mitom i bajkom. To su najčešće rasuta parčad neke istine po kojim, zavisno od veličine, oblika i kakvoće, možemo suditi o ljudima i događajima iz prošlosti.

One ne žive intezivnim životom, već tinjaju na marginama pamćenja ljudi iz naroda. Iznenada bljesnu podstaknute nekim povodom, iskre izvjesno vrijeme, a potom ponovo padaju u tihi zaborav do nove prilike i tad se pojavljuju obično izmijenjene. Neke i sasvim nastaju, a nove se sve rjeđe javljaju. To je povod što ih bilježimo. Istina, svoj puni život legende žive tek u narodu. Zapisat ih znači i otkinuti iz toga života i prenjeti u drugi svijet, svijet knjige koji im ne odgovara ali koji ih i ne uništava.

^{x1} Milan Vujaković, *Leksikon stranih riječi i izraza*, BGD, 1966. godine,

^{x2} Vido Laktović, *Narodna književnost I*, BGD, 1975. godine

RIMSKI GRAD NA RADUŠKOM POLJU

- E moj sinko! Vođ, na ovom polju, nekad je bio silan grad. Sve kuća na kući. Mačka je mogla sa krova na krov koracati i tako ga svega obiće. Okolo je sve bedem bio. Samo su na četiri strane bile kamene kapije tako široke da su u grad kroz njih i po dvojica kola naporedo ulazila. Ma svaka sila za vakta bi, pa i ota rimska. Dojde kuga, pa rat i svega za čas nesta. Ostaše samo ruševine, pa se i to razvuče. Ima samo još po dikoji kamen.

(Nurija Bejtić, Raduša)

Ni jedan poznati istorijski izvor ne nagovještava mogućnost postojanja nekakvog grada na ovom lokalitetu. Tu se danas može vidjeti samo nekoliko stećaka.

Istina, nalazi pokretnog arheološkog materijala rimske civilizacije u Tešnju i okolini nisu rijetka pojava.

BOGOMOLJA U RADUŠI

U Raduši, na Hadžalića luci, bila je nekad crkva sva od kamena- sedre. Duskora su se tu mogle vidjeti zidine a kada bi se kopalo možbiti bi se naišlo i na temelje, jer podikad bi ko izori kamen od nje i sada.

To je, kažu, bila crkva od nekih bogomila što su tuj živili. Njoha nješto nisu Madžari begenjisali pa dojdose i svu im crkvu obatališe. Ondak, eto ti Turaka, al i oni ne daše crkvu obnavljati. Ovdašnji svet primi tursku vjeru, al' ni do danas ne podiže nikakvu drugu bogomolju.

(Adem Hadžalić, Raduša)

Selo Raduša je jedno od rijetkih većih sela tešanjskog kraja u kom nije podignuta crkva ni džamija. Uz nešto malo stanovnika srpske, svo ostalo stanovništvo je muslimanske nacionalnosti.

BANOV GRAD

-Na Bajinom brdu, na Vukovu, ima jedan grob samo što niko živ ne zna tačno to mjesto. Tu je, kažu, ukopan neki ban, koji je za života bio veliki glavar u cijelom okrugu. Po njemu je selo i dobilo ime, jer se valjda prezivo Vuković.

Svijet ni dan-danas ne voli noću zalaziti na Bajino brdo, jer vele da su tuj prikazuje, a insan koji vidi prikazu nama svisne od zora.

(Jelka Gavrić, Vukovo)

Smatra se da je vojvoda kralja Tvrtka I, Vlatko Vuković bio gospodar Župe Usore i da je imao svoj ljetnikovac na Vukovu, selu blizu Usore, gdje je obično dolazio u lov i na odmor. Pred smrt je poželio da tu bude i sahranjen. Kako su ga zvali banom zaseok, gdje bi sahranjen, nazvan je Banovac.

GROB VOJVODE MOMČILA

- U selu Vručica, na brdu Stražbenica, nalaze se temelji nekog starog grada, a pored njih tri kamena biljega. Za najveći kamen narod kaže da je spomenik vojvode Momčila, drugi njegove supruge, a treći, vele, sina mu. On je nekada gospodario ovim krajevima. Grobovi su svetinja i čuvari sela i okolice. Još Turci nekad davno htjedoše da diraju grobove, al počеше sijevat munje i udarat gromovi. pade led, i sve pobi a oni utekoše. Onaj, kome je učinjena nepravda, može doći i požalit se dobrom gospodaru, jer on će svakog počinioca zla kazniti.

Kada je mir oko grobova i godina je rodna.

(Petar Bogunović, Teslić)

Nijemac Bauer, koji je 1916.godine prekopao grobove, našao je u njima jedan srebrni prsten, rad dubrovačkih majstora iz 15. vijeka na kome, ćirilicom, piše:

VIRNOGA BOG POMAGA. Zapis predstavlja lozinku čitave jedne epohe - epohe feudalizma.

U povelji kralja Tvrtka, od 3. juna 1459.godine, pominje se Momčilo Tomanus, ban usorski.

KRALJIČINO GUVNO

U blizini sela Čečava, na Čavka planini, nalazi se jedan lijepi proplanak sa koga se širi vidik na sve strane. Zove se Kraljičino guvno (arman). Toliko je prostrano da se na njemu moglo ovršiti dvjesta osmaka pšenice, a nekada se i vrlo.

Za to mjesto vele ljudi da je tu dočekanana neka bosanska kraljica i njeni svatovi što su išli iz neke druge kraljevine. Tu su se svatovi odmarali pošto su došli u Bosnu. Narod je dolazio gledati kraljicu i darove joj donosio. Zato se to mjesto zove Kraljičino guvno. Ali ne zna se koja je to kraljica bila.

(Petar Bogunović, Teslić)

U povelji bosanskog bana Stjepana II Kotoromanića, pisanoj 1323.godine, stoji da ban i brat mu Vladislav daju knezu Grguru Stipančiću sela Čečavu, Rastušu itd. kao dar za njegovu "virnu službu",kad su ga kao vođu ispred vlastele poslali ugarskom kralju po zaručnicu bana Stjepana.

Naime, Stjepan se oženio sa dvora ugarskog kralja Karla Roberta, Jelisavetom, kćerkom kraljevskog vojvode Kažimira. Kako je preko Čečave vodio najkraći put od Ugarske biće da su naišli tuda i na mjestu danas zvanom Kraljičino guvno odmarali se na putu ka bosanskoj prijestolnici.

KRALJEVO BRDO

-Na vis, odnosno brdo poviše kuće Đorđe Petrovića u Crnom vrhu, dolazio je davno neki bosanski kralj s vojskom i tu se po više dana odmar'o. Po njemu je ono nazvano Kraljevac kao i obližnji izvor odakle je voda za njega donošena. Narod na tom brdu ništa nije gradio niti je njive zasijavao nadajući se svake godine da će kralj ponovo tu doći, a niti je sa Kraljevca dao stoci piti . Tako to brdo osta isto do danas.

(Drago Tanasić, Mekiš)

Na pomenutom brdu logorovao je s vojskom bosanski kralj Tvrtko II 1399.godine. vodio je borbe sa Mađarima koji su te godine provaljivali u Bosnu.

KRALJEVAC

Voda na sred sela Medakova koja nosi ime Kraljevac, po pričanju, potiče još iz turskog doba. Kaže se da je neki kaurski kralj koji je radi opsjedanja Tešnja logorovao u selu Medakovu duže vrijeme, dao nalog vojsci da tu kopa bunar pa tu nađoše dosta vode i onda je urediše. Kasnije je narod tu vodu, koja i danas služi tom selu, dograđivao i preuređivao. To je jedna od najstarijih i najbolja voda u Medakovu.

(Kosta Kerić, Medakovo)

Pomenuti kaurski kralj bi mogao biti neko od brojnih mađarskih kraljeva, koji su tokom srednjeg vijeka dizali vojne na Bosnu i ratovali najčešće u usorskom kraju. Inače, postoji i biljka koja se naziva kraljevac.

AT - MEJDAN

Stari ljudi su pričali da je na At-mejdanu za Ugara bila silna bitka. Bila je tako strašna i krvava da su se ljudske kosti godinama kasnije bijeljele razbacane naokolo po njivama: Ratkovača, Vojske i Zborišće. Tada grad nije bilo di je sad, već u Sejman-polju. Neki Tešan odseli odatle i zametnu Tešanj. Kažu da postoji stara knjižurina u kojoj je sve to napisano.

(Refik Karahodžić, Jevadžije)

Priča o boravku Mađara (Ungara) u ovim krajevima i bitkama (u to vrijeme) su dosta brojne. One kazuju o mađarskim gradovima , crkvama, dugim zimama sa velikim snjegovima i glađu koja ih je, po predanju, otjerala iz Bosne. Istorijska osnova im je u ratovima vodenim u 13. i prvoj polovini 14. vijeka. Prije toga, a i docnije, sjeverni krajevi Bosne (usorska oblast posebno) često su bili pod vlašću Mađara.

VUKOVAC

-Kada se Vuk Branković vraćao sa vojskom iz kosovske bitke, da bi se odmorio zaustavio se na jednom polju blizu Tešnja, gdje pronade odma i dobru vodu. Tu se zadržao nekoliko dana. Radi svojih većih potreba za vodom vojska je taj izvor tom prilikom produbila i proširila. Kada je vojska otišla mještani su tu vodu prozvali Vukovac. To joj ime ostaje do danas.

(Kosta Kerić, Medakovo)

U tešanjskom kraju ima više lokaliteta koji su imenima vezani za lokalitete na Kosovu ili, pak, ličnosti koje su učestvovala u kosovskom boju: Kosova, Kosovac, Zvečaj, Vukovo, Vukovac, Hrvatinići.

TEŠA

-Bila tri brata, te zidala grad. Što bi obdan izidali, obnoć bi se obrušilo. Neko će im ondak reć da ne mogu grad podići što u bedem neće uzidat ženu. Kako sva tri biše oženjena rekoše da će uzidat onoga ženu koja sjutra ručak donese, al' da ženama ne kazuju. Dva starija brata kazaše svojim ženama tajnu, pa ručak donese najmlađa žena trećeg brata, što je pri sisi dijete dojila, iako na nju ne bi red.

Zazidaše je u desni zid iznad Zvečaja. Kako joj Teša bi ime i grad po njoj nazvaše Tešanj.

(Jovan Ilić, Tešanj)

Ovo je još jedna od brojnih legendi s duboko istinitom porukom da se ništa ne može stvoriti bez dragocjene žrtve od strane čovjeka.

TEŠANJ

-Davno je to bilo. I stari ljudi su se jedva sjećali da su im to pričali oni što su još stariji od njih bili.

U Tešnju je stanovao neki ban. Dvori su mu se bijelili na vrh Gradine.

Umre iznenada tom banu žena, a on osta sam sa ćerkom. Pripovjeda se da takve ljepotice nije na daleko bilo. Otac ju je mnogo volio i pazio. Nije bilo te želje koju joj ne bi ispunio. A ona je od svega najvoljela trešnje i stalno ih je jela (pričali su da se moglo vidjeti kako joj niz grlo silaze, tako je bilo tanko, bijelo i lijepo). Da bi djevojka imala uvijek trešanja ban naredi svojim podanicima da svak mora na svom imanju imati po nekoliko zasada raznovrsnih stabala trešanja. Pa zato, kad proljeće dođe, sva se okolina i sam grad zabijeli od trešnjeva behara. A kako su putnici najviše u to doba ovdje dolazili oni nazvaše grad - Tešanj, pa poslije od tog ispade Tešanj.

(Drago Tanasić, Mekiš)

Ovo je jedna od više verzija nastanka imena Tešanj. U okolini grada zaista ima puno trešanja. Prema jednoj anketi iz 1877.godine, u tadašnjoj štampi, u okolini Tešnja postojala su 33 vrste trešanja.

ZLATNI ČEŠALJ

-Bilo je to ovako.

Bio ovdje neki ban, veliki glavar čije je imanje bilo sve što vidiš odavde pa do Save . Imao je mladu i lijepu ženu, pa što god ona reče i zaželi on joj udovolji želji.

Kako su mu dvori bili na vrhu Gradine, jednom, kada se banovica češljala, ispade joj iz ruke zlatni češalj dolje niz bedeme. Ona će onda reći:-Ode moj trešalj! Češalj ne nađoše, ali ban po želji svoje žene nazva grad Tešanj, a prije toga se on nekako drugačije zvao.

(Ibrahimpašić Muhamed, Tešanj)

U prvoj polovini 13. vijeka u Tešnju je stolovao, kako ga izvori nazivaju " usorski ban Sibislav", pristalica politike rimskog pape Grgura IX koji za njega kaže da je među bosanskim velikašima" kao ljiljan među trnje". Docnije istorijski izvori pominju i druge banove i vojvode.

LIPE NA LEPENICI

- Svaka ti je sila, moj sinko, kratkovjeka. Njekad je ovdje u Lepenici, na brdu Lipe bio golemi grad, a sad tu blizu nikuće nejma. Madžari su tu bili, a po madžarski se i grad zvao. U sredini, na vrhu, je bio glavarov dvor, sila božija, a preko puta dvora golema crkva. Na ulazu su stajale dvije lipe. Bilo je naokolo puno dućana i više mahala. U mahali Kurtići bilo je dost' Cigana . Madžari su se tol'ko bili obogatili i osilili da su od kruha pravili obuću - galoše i po blatu u njima išli. Al'za taj grijeh stiže ih božja kazna. Udari zima i sneg i ne diže se sedam godina pa počеше umirati od studeni i gladi. Ono što ih preteče pokupi se pa ode. Grad propade, al' se i danas to mjesto zove Čaršija. Tu i danas podiko najdi bi madžarsku paru ili štošta drugo.

(Selim Mešić, Lepenica)

Ispod kuće Saliha Begovića u Lepenici, pet stotina metara ispod brda lipe, koje dominira tim krajem, 1983.godine, prilikom gradnje nekog objekta, naišlo se na temelje starih zidina.

Niko u selu, ni po priči iz ranije, ne pamti da je tu ikad bio neki objekat. Tom prilikom pronađen je i jedan ugarski srebrni novčić iz 1525. godine.

SVATOVSKO GROBLJE

Za ove kamenove pitaš?! Starinska je to priča, moj sinko. Ono ti je svatovsko groblje . Uzeo bogat momak sjerotu djevojku, bez blagoslova roditelja. Skupio svate pa haj po djevojku. Kad su se natrag vraćali lijep bi ljetni dan, predveče, bez oblačka na nebu. Kad biše priko onog brda, anamo, sinu munja i grom udari iz vedra neba. Pobi sve svate, niko ne osta. Onda nuj niče i ono kamenje. Ako bi ga darnuo umro bi ja ti, ja neko tvoj.

(Jelka Gavrić, Vukovo)

Riječ je o nekropoli od 14 stećaka na lokaliteti Bajna glava, na Vukovu. Stećci su u obliku sanduka. Srednje su obrade i bez ukrasa.

Pored ovog, za njih su vezane i neka druga narodna predanja slična navedenom.

KUŽNO GROBLJE U BOBARAMA

- Davno je to bilo! Dojde kuga u selo i silan svijet pomori. Pričali su stari ljudi da je došla iz Kine. Ist' insan, samo joj uši i noge kozije. Ide ne čuje se, uteć' joj ne mož' i da hoćeš. Navali ona morit' Dajdiće. Ovi da je privare , reknu:

- Haj ti sad u Meviće. Al', hoš hudo! Osjeti se ona, pa izvadi iz njedara uvezano višnjevo lišće. Gledi u listine, gledi, pa će rijet:

- Nema Mevića u mojim listinama ! I nastavi morit. Zato Mevića ima danas kolko hoš, a Dajdića samo dvije kuće.

(Smaji Bašić, Bobare)

U selu Bobarama preko puta osnovne škole nalazi se prostrano groblje. Na više mjesta iz zemlje vire kamene gromulje. Vjerovatno se radi o kužnom groblju iz 13. ili 14. vijeka, tj. vremenu kada je u ovim krajevima, kao uostalom i u čitavoj južnoj Evropi, harala kuga. Kužna groblja su inače brojna u tešanjskom kraju.

OKAMENJENA ČOBANICA

U Karadaglijama, na jednom brdašcetu zvanom Krušik, nalazi se neko staro groblje. Niko ne pamti koliko je staro, niti čije je. Za najveći nadgrobni spomenik vezana je priča koja kaže da je to skamenjena djevojka. Ona je na tom mjestu čuvala ovce, kad je jednom naišao neki ranjen vojnik, valjda asker kralja bosanskog. Od rana i iscrpljenosti on pade tu pred čobanicu i zamoli je za malo vode. Al mu ona ne htjede il' ne smjede dati vode. Vojnik umrje, a lijepa čobanica se okameni.

(Halilović Jusuf, Karadaglije)

Na brdašcetu Krušik u Karadaglijama nalazi se jedno veće groblje sa mnogim nadgrobnim kamenjem što viri iz zemlje. O porjeklu tog groblja niko u selu ne zna ništa kazat. Zna se samo da je vrlo staro.

DIVSKO KAMENJE

U trebačkom zaseoku Zlatići na jednom osunčanom proplanku leži petnaestak stećaka, djelimično skrivenih u niskom rastinju. Upitana o porjeklu tog kamenja jedna starija mještanka kazuje:

-Ih, štat' ja znam. Kažu, nekad davno, dolje na Trebačkoj rijeci bili divi i imali svoje mlinove.

Kad bi ogladnjeli oni bi on'ak ozdor izajdi u to groblje i tuj otkopavali mrca pa ga pojedi, i niko im niš ne smije. Dokundisa to svetu pa bi otad, kad bi ko umri, dovaljali na grob golemu pećinu da je ni divi nisu mogli dić. To je ono kamenje anam, na Gaju.

(Mina Ljevaković, Trepče)

Na pomenutom lokaluu se zaista nalazi pomenutih 15 stećaka slabo obradeni i bez ornamenata. To je jedan od trideset nekropola stećaka koliko ih ima na područiju opštine Tešanj.

O NASTANKU TEŠANJSKE ČARŠIJE

Bilo je to za sultana Fatiha Mehmeda. Kad njegov vojskovođa Hadži Nesuh - beg osvoji ugarski kraj u zaslugu za to da mu Sultan timar u Tešnju. Uz to dade mu zemlju u Dobropolju, mahalalu Tugovići, te uz samu tvrđavu jednu njivu kasnije nazvanu Hadži Nesuh-begova luka. Na toj njivi se danas nalaze sve zgrade Tešnja, a na sred nje Čaršija. Osim toga dobi još i sela: Ularice, Alibegovce, Sivšu i Omanjsku. Hadži Nesuh potom napravi u Tešnju prvu džamiju - Kapu, prozvanu po vodi koju on dovede u njen harem. Tek kasnije, Fehrad-beg napravi svoju džamiju na dijelu te Luke, koji dobi kao miraz po ženi.

(Hamza Širbebović, Tešanj)

Prema nekim istorijskim izvorima Tešanj je konačno osvojio Husrev-beg, tek 1521. godine. Tešanjski kadiluk je imao dva vakufa Husrev-begov koji je obuhvatao 21 naselje i Ferhad-begov. Prvi je osnovan početkom četvrte decenije 16. vijeka, a drugi nešto docnije.

Pomenuta džamija - Kapa je porušena iza drugog svjetskoga rata. Ferhad-begova džamija je i danas glavna džamija u Tešnju, a sagrađena je 1564. godine.

O POSTANKU HUSREV-BEGOVA VAKUFA

- Kaz'o turski car Husrev-begu: najdi konja, pa koliko mo's obletit' zemlje za dan nek ti bude. Ovaj zajaha konja iza Sivše pa poleti. Kad dođe do Vjerova na Planjskoj rijeci poče pojiti konja. Jedna baba, što je tuj čuvala krmke, reče mu: "Nemoj pojiti vruća konja, crće" ! Elem tako i bi. Na jednom brdu crče mu konj i osta tom brdu ime Konjsko brdo. Uze ti onda Husrev-beg jular pa potec, pješe. U akšam skoro bi na mjestu otklen je i poš'o, jer tu je imo doć', ma pade onemoćo. Al' dosjeti se te hiti jular, a on pravo na ono mjesto. I osta to mjesto Jularica imenom.

(Anto Mišković, Omanjska)

Husrev - begov vakuf u tešanjskoj nahiji osnovan je u 16.vijeku i po ekonomskoj snazi bio je odmah iza sarajevskog. U drugoj polovini 16.vijeka obuhvatao je gotovo polovinu tešanjske nahije (21 naselje).

O moći i nastanku ovoga vakufa ispredene su mnoge priče i legende. Jedna od njih je i navedena.

POGUBLJENJE PAŠA

Kada ono navri kaurška sila preko Save, pet paša branila su Doboj. Zametnu se veliki boj, al' kaurška sila bi jača pa nadvlada. Paše kud će šta će, predadoše se jačoj sili. Onda ih kauri povedoše sa sobom k'o taoce, da ih niko ne bi smio napasti, jer bi onda smakli paše. I tako osvojiše Maglaj, Vranduk i popališe svo Sarajevo.

Kad se kaurška sila vraćala navali i na Tešanj al' ga ne može osvojiti. I tu ostaviše one paše koje potlje tešanjski kadija osudi na smrt. Posjekoše ih na Donjoj tablji uz pucanje topa.

Pripovjeda se da je neki hamalin sa Kantića gaja, kad ga je žena upitala što no pucaju topovi, kaz'o : -Pogubiše paše - murtate! Onda je ona rekla: - Nek si ti meni niko i ništa, samo nek si mi živ i zdrav! Paše biše pokopane u haremu Tabučke džamije. Eno im nišani još tamo.

(Ešed Halep, Tešanj)

Koristeći pobjedu pod Bečom Princ Eugen Savojski, sredinom oktobra 1697. godine, prijeđe Savu i prodrje u Bosnu. Bez borbe, 16.10.1697.godine, osvoji Doboj u kom se nalazila posada od 80 vojnika. Četiri zarobljene age povede Savojski sa sobom kao taoce koje pri povratku od Sarajeva ostavi u Tešnju. Tešanjski kadija ih osudi na smrt i biše pogubljeni. Potom udoše u legendu.

ABDULAH - PAŠINA DŽAMIJA

Navali kaurška sila na Bosnu sa svih strana. Car iz Stambola se pripa pa posla poruku Abdulah - paši da preda Bosnu kaurskom caru. Abdulah-paša ne šće dati Bosnu , a nemožede ni da ne izvrši naredbu Padišahovu, pa popi otrov, rekavši:

- I glavu dajem, a kamena jednog ne dam.

Onda mu u Tešnjju bi sagrađena džamija, a oko džamije niče mahala koja se i danas zove Abdi-pašin kvart.

(Omer Abduzaimović, Tešanj)

Abdulah -pašina džamija u Tešnjju sagrađena je u 18. vijeku. Ima mišljenja da ju je gradio pomenuti paša Abdulah Deftedarlija, koji se istakao u bojevima sa austrijskom vojskom.

PRIČA O PEHLIVANU

Za turskog vakta dođe u Tešanj neki pehlivan sa irgetom. Razapeše konop od Krnja-kule pa na Isića-kulu, na Paklenici.

Tad će onaj irget zaiskat, da on priđe po konopu, a majstor veli: -More! Izijde silan svjet na sokake, avlije i bašče da gleda kako onaj gore hoda.

Dođe irget dopola, pa će ozgo zavikat: - Majstore, majstore, meni se ukazuju tri konopa?!

A ovaj će mu odozdol: Idi, sinko, samo sredom, pa se ne boj! E, tako ti je beli i u životu!

(Drago Tanasić, Mekiš)

Ima tumačenja da naziv brda Paklenica potiče od staroslovenskog božanstva- Pokla (Paklenjaka), jer se vjerovalo da ono u tom brdu i prebiva.

Mladić na užetu ide prema tom brdu, u čemu ima simbolike: Mnogo je puteva koji mame čovjeka na pogrešnu stranu (paklu), a samo je jedan pravi - na kome čovjek ostaje čovjek. Njega je i najteže slijediti.

ZIDANJE DIZDAREVE KULE

Počeli Turci u Tešnju zidati kulu za dizdara, al' im se gradnja na zlo okrete. Što bi obdan ozidali obnoć bi im se to obrušilo. A ni obdan pos'o nije iš'o jer đakad bi im se sruši ja zid, ja što drugo. To nisu čista posla. Mora da je njeko kakvu gatku postavio, treba hodžu pitat, rekoše him.

Otidoše onda hodži, a on im reče da su to šejtanska posla i neka najdu Vlahinju tek porođenu, pa u kulu uzidaju.

U varoši nađoše takvu ženu, oteše joj dijete a nju odvedoše. Odmah je zazidaše, samo joj na prsima ostaviše otvore da može dijete do'it. Potlje, žene koje nisu imale mleka, dojadi bi tu pa nastruži one bjeline ionda bi imale mleka kolko hoćeš. I tako Turci tu kulu podigoše. Eno je anam i danas stoji.

(Muharem Hadžiedhemović, Tešanj)

Dizdareva kula je dio Starog grada u Tešnju i očuvana je do našeg vremena.

Legendi slični ovoj, vezanih za stare tuske građevine, ima svuda po Bosni.

Njihova bi poruka mogla glasiti: "Život kamenu daje čovjek, žrtvujući život čovjeka".

ČOHA

- Kad se ono prepokrivala najviša kula Starog grada u Tešnju vikalo se na šljeme. Stizali su svakojaki darovi. Po bogatstvu i ljepoti naročito su se isticali darovi aga i begova, ali se posebno isticala prekrasna čoha kupljena u Carigradu. Tri glavna majstora: jedan od Novog Sela, drugi iz Žabljaka a treći iz Jablanice sve lako razdjeliše, izuzev čohe. Svaki je želio da je dobije za sebe, ali niko ne htjede da popusti. Onda će jedan od njih reći: "Hajde da uzmemo bradve, pa ko najtanje isječe šašovac (šindru) neka je čoha njegova.

Majstor iz Žabljaka predloži da šašovac sjeku na kamenu, pa ko ne istupi bradvu taj je pobjednik.

Novoselac predloži da sjeku na koljenu, a majstor iz Jablanice zainati da to rade na cjevanici noge.

Prva dva se ne usudiše prihvatiti treću ponudu, pa čohu dobi majstor iz Jablanice- sela pored Tešnja.

(Drago Tanasić, Mekiš)

U Jablanici i Ripni još uvijek ima poneka kuća čardaklija, skladno građena i pokrivena šindrom. To svjedoči o nekadašnjem prisustvu dobrih majstora u tom kraju što se nazire i iz priče.

KURDET- VODA

U brdu Paklenica ima Kurdet-voda. Dvaput je plavila Tešanj, a i treći put će najgore, ama se ne zna baš kad će. Kad navre sve odnese pred sobom. Jedini spas je uteć u gradinu. Zadnji put, kad je nalećala, nije se primirila dok ne odnese jednu djevojku. Sve uteče u Gradinu, samo ta djevojka osta na meraji pored Sahatkule. Zanjela se u vez, pa nit je šta čula, nit vidjela, te je voda odnese, k'o da je nikad nije ni bilo. Osta samo ona pjesma:

*"Kurdet-voda Tešanj preplavila,
isplavila Fatu na tabutu."*

Kad se voda primirila i povukla onda svet poče u onaj izvor Paklenicu bacat' bakreno posuđe i djevojačke darove, jer kažu onda više plavit neće. Ama ne zna se to!

(Zulejha Pašalić, Tešanj)

"Kurdet" je turska riječ i znači: moć, sila. Postoji kurdet-voda, kurdet-topovi (Al'pucaju po gori kurdeti) i kurdet-sat. Vjeruje se da kucanje kurdet-sata predokazuje neki događaj bilo dobro ili loše. (Drago Tanasić se sjeća kako se pričalo da je kurdet-sat neka buba u duvaru i da ju je i on slušao kako se čuje poput sata). Tešanj sa vremena na vrijeme, ugorzi rijeka Tešanjka i okolne bujične vode. Poplava koja je 1976. godine zadesila Tešanj odnijela je 8 ljudskih života.

KANTEMIR - BEG

O Kantemir-begu u porodici Vejsića živi priča da je u Tešnju negdje iznad Kosovca imao veliku kuću. Jednom dođoše neki ljudi iz daleka i jedne noći ukradoše mu sestru . Onda on zajaše konja i stiže ih negdje iza rijeke Usore. U borbi, koja se tu zametnu, hrsuzi mu odsjekoše glavu.

S glavom pod pazuhom Kantemir - beg pregazi Usoru i pojde natrag. Kad bi u Mračaju opazi ga jedna čobanica i on nama pade mrtav. Gdje mu pade glava otlom poteče bistra voda, a gdje pade konj niče hrast.

To je današnji šehit u Mračaju

(Mustafa Vejsić, Cerovac)

Priča se da je Kantemir-beg živio u tešanjskoj mahali Kantin gaj. Porodica Vejsića tvrdi da je porjeklom od tog Kantemir-bega, pa i danas održava šehit za koji drži da je njihova pretka.

ZRNO BISEROVO

Im'o Kantemir-beg sestru da joj ljepotom ravne na dunjaluku nije bilo, ma je nije dao nikome za nevjestu. Al' hoš hudo. Njena ljepota se razglasi pa iz daleka banu njeki kaurski junak, te je ukra'. Onda će ti Kantemir-beg uzjahat' konja, pa potec' za njim. Kad Kaurin vidje da će ga stić' bi mu zort. Onda djevojka trže sa grla struku bisera, pa mu pruži jedno zrno veleć':- Mati pa turi u pušku, jer njemu puščano zrno nemere nauditi. Ovaj će tako i učinit', pa će Kantemir-bega strefit' pravo u prsi.

Onda mu odsječe glavu, pa ga metnu na konja i okrenu natrag. Konj sa Kantemir-begom pride Usoru a kad dojde do Mračaja ugledaše ga djevojke, što su tu haljine prale, pa će zavikat': "Nuto čojka bez glave jaše". Onda se on prevrni na tale i tu odma voda provrh, a poviš glave mu trostruk hrast niče. Eno i danas nuj i vode i hrasta.

(Dedo Brka, Dobropolje)

Ovo je jedna od više varijanti o Kantemir-begu. Međutim, sve imaju osnovnu i zajedničku nit koja ih veže: istu ličnost, isti lokalitet gdje se radnja zbiva.

MUBAREĆIJA U LEPENICI

Doći će ti mubarećija jednom u naše selo. Po četrn'est kopača bi kopaj, a onda duni bi lagan, topal vjetar a oni bi jedan po jedan padali dolje mrtvi, u po dana.

Nije joj se znao ni red, ni vakat. Tako jednom, kad se onoćalo, neki će ženski glas iz mraka zovnut' Safeta Mešića na van. Kad on izajde, a ono žensko će iz mraka: -Aj' me nos' u Medakovo! On je onda upri krke, pa nosi anamo di je rekla. Kad bi preko jednog potoka pogleda on nješto doljek kad ono u ženska kozje noge. Ošjeti se on štaje pa šuti, a ona će ga pitat: "Jel' ti teško? On reče:Nije! Opet malo pošlje ga pita: Jel' ti teško? A on će opet: Nije! Onda ona šnjega sjaha veleć':- Haj ti kući, kad ti ni ja nisam teška, tiš dugo živit-! I ode sama u Medakovo.

Safet Mešić poživi preko sto godina.

(Selim Mešić, Lepenica)

Nekada je kuga bila česta bolest i znala je pomorit i čitavo selo. Kužnih grobalja danas u okolini Tešnja ima dosta.

Jedno od većih ima i u Medakovu, odnosno u Rakovicama, zatim u Karadaglijama, Jablanici, Raduši, Bobarama, Omanjskoj, Sivši, Lepenici i drugdje.

ŠIJANI PRENOSE KUGU U MEDAKOVO

Pored sela Šije i danas imaju ostaci nekog puta koga svijet zove drum, a neki i drom.

U susjednom selu Medakovu pričaju da je nekada davno u Šije tim drumom došla kuga. Imala je ljudsko obličije, a kozije noge.

Neki jači i odvažniji Šijanin ju je uprtio i donio u Medakovo. Medakovljanin će upitat'Šijana što će oni sada? A ovaj im reče:- Bješte u ostruge, tamo kuga neće!. Al' dok oni pobjeغوše kuga mnoge od njih pomori. Pokopaše ih u groblje što ga i danas nazivaju "kužino".

(Kosta Kerić, Medakovo)

Po svem sudeći kugu je u Šije mogao donjeti neki putnik-namjernik, koji je putovao od istoka preko Sarajeva, Zenice, Žepča i Tešnja drumom na sjever. Zaobišla je Šije, koje su na drumu, ali nije Medakovo, selo koje je odmah do njih. Dio groblja u Rakovicama, gdje se i danas kopaju Medakovljani, zove se "kužno".

ĆATIN GREB

Iš'o Ćato preko Crnog vr'a u Novi Še'er da proda volove. I dobro i' prodade. Kada se vrać'o bi mu žavo para, pa na Ključ-vodi ne ostavi 'ajducima drumarinu.

Vidješe to 'ajduci pa potec' za njim. Stigoše ga i uarčiše na mjestu što se danas zove Ćatin greb. Dojako, naidel' ko tud baci bi ja paru, ja kamen.

(Jovo Aleksić, Mekiš)

Da je u Crnom vrhu bilo hajduka svjedoči i postojanje karaule na mjestu zvanom Granica, odakle je kontrolisan put Tešanj-Novi Šeher, koji je dalje vezao Tešanj sa Žepčem, Travnikom, Visokim, Sarajevom i drugim mjestima. U jednoj narodnoj pjesmi koja se zove "Mihovil Tomić i tešanjski kadija", govori se kako se u Crnom vrhu Mihovil Tomić sa trideset hajduka gradi vodu kraj koje poslije "steru zelenu dolamu", te onaj ko prolazi mora na nju "bacit drumarinu".

Ostalo je zapamćeno da je polovinom 19. vijeka u Crnom vrhu hajdukovao "neki katolik".

MIJAT TOMIĆ I TEŠANJSKI KADIJA

Bio neki 'ajduk u Crnom vrhu, katolik, Mi'at se zvao. Arčio je sa družinom svud okolo, pa kad mu dosadi 'odat' uredi vodu kraj druma i tuj prostre gunj, pa svak ko naide mora na njegov bacit drumarinu. A ko ne bi stio ode mu glava. Tako dosta blaga sabra. Kad dojde zima u'vati Mi'at vjeru s tešanjskim kadi'om, pa ga ovaj sa družinom sakri u podrum mešćeme, al', šejtan ne miruje. Jedna od kadini šćeri ašikovala je s vezirovim delibašom iz Travnika, pa mu nehotice kaže za 'ajduke. Onda Turci navale na podrum mešćeme i isjeku se s 'ajducima. Samo Mi'at osta živ. Misleći da kadija pogazi vjeru posječe ga, pa uteče u 'Ecegovinu.

(Jovo Aleksić, Mekiš)

(Vidjeti objašnjenje ispod legende Ćatin greb). Mit i pjesme o Mijatu Tomiću, koje ga vežu za tešanjski kraj, mogle su nastati i među Hercegovcima-klesarima koji su često boravili u Tešnju radi opravke i doziđivanja Tvrdeve i drugih građevina. Jedna grupa Hercegovaca-katolika u 19.vijeku naselila se na Kulicu ispod Crnog vrha.

STRAHOVAC

U staro vrijeme neki hajduk iz Domislice od Novog Šehera na jednom brdu poviš' Karadaglija prostiro je peškir, poradi ubiranja drumarine. Ko god bi tud naiđi u Tešanj, al' iz Tešnja mor'o je bacit na nj'ga paru, ako je stio smjerom proći. Biće da je zbog straha to brdo nazvano Strahovac.

(Alija Spahić, Karadaglije)

Preko Strahovca je išao krak starog karavanskog puta kojim se išlo iz Sarajeva za Tešanj, a odatle dalje preko Krnjina za Posavinu.

Na Strahovac lovci danas rane na čeku, gdje čekaju i love divlje svinje, srne, lisice i drugu divljač.

CRKVA U VRUĆICI

Za staru crkvu u Vrućici pripovjeda se da je građena prije trista godina. Sagrađena je samo za jednu noć na mjestu zvanom Zborišta. Bila je sva od drveta, bez prozora i vrlo majena.

Priča se da je narod toga kraja zamolio tešanjskog bega Ajanovića da kod travničkog vezira posreduje za dozvolu, što ovaj i učini. Vezir tom prilikom i reče: "Neka grade, ali samo toliku koliku mogu sagrađiti za jednu noć, i neka ne bude ni šira ni duža do jedna volovska koža". Tako i bi. Zvonika nije ni bilo.

(Petar Bogunović, Teslić)

Crkva u Vrućici je sagrađena u drugoj polovici 18. vijeka. Bila je sasvim malena i sva od drveta. Služila je za potrebe vjernika- pravoslavaca šireg područija.

Svojoj svrsi koristila je do 1920.godine, kada je sagrađena nova. Ubrzo nakon toga ova crkva je porušena, a njena grada raznesena.

O GOSPI IZ MRKOTIĆA

Gospa (ikona Majke Božije) je nekada bila u Žižinu hambaru. Naš'o ju kažu u živici svoje njive i metn'o u hambar. Dok je tu držao imao je svaku nafaku. I ona mu je njiva gdje ju je naš'o radala, i 'ambar mu bio pun, iznijet se nije moglo. Pitala ga žena kako to more bit, a on nije šćeo rijet za Gospu ni njoj, ni ikomu živom. Ali opet to doznaju pratri iz Komušine, te ih odma eto. Dadu mu šest ovci, četeres kila masla i još svašta drugo i odnesu sliku. Ovaj pošlje nije mogžo imat ništa u ambaru, a ni ona mu njiva više radala pa je zavikaše "Kukavica".

(Sejfo Unkić, Jelah)

Ovo je jedna od brojnih verzija o Gospi iz Mrkotića. Međutim, manje-više sve su slične. Pomenuta ikona Bogorodice zaista postoji i nalazi se u Komušini. Jednom godišnje organizuje se hodočašće u Komušini, jer se smatra da je ikona čudotvorna i da iscjeljuje, tj. nekim čudom preobraća jako bolesne u zdrave, ukoliko joj se klanjaju. Krajem 15. i početkom 16. vijeka Ugri (Mađari) su u više navrata preotimali od Turaka ove krajeve. U to vrijeme odvijao se i proces islamizacije, kako na jednom širem prostoru tako i u Mrkotiću. Iako je danas mjesto isključivo muslimansko tu se sreću toponimi, kao što su brda Sveta Kata i Krst, te njiva Hrvatka. Nije isključeno da neko od onih koji su prihvatili vjeru krišom čuvao svetu relikviju svojih predaka.

SLIKA MAJKE BOŽIJE

Bila je u podnožiju brežuljka Crkvište u Mrkotiću kuća Zulfikara Kapetanovića, potomka tešanjskih kapetana. Zulfikar htjede da se oženi muktarevom kćerkom, ali mu muktar ne dade govoreć’:

"U tebe ima svega i svačeg: puni sanduci haljina i rublja, štale pune krava i volova, tor pun ovaca, njive ti rađaju k'o malo kome, voće se prelama od roda, a sestre nose svilu i kadifu k'o begovice. To su neke čarolije i vračke".

Diže se svo selo protiv Zulfikara.

Onda on odluči da ode po savjet kod hodže Selima u Tešanj, koji je bio svet, jer se njemu prvom ukazivao mlad mjesec pred ramazanski post i Bajram. Hodža obeća doći njemu u Mrkotić. Kad dođe odma otkri Gospinu sliku. Onda mu to hodža reče da je to kršćanska svetinja i da je mora vratiti.

Zulfikar se branio jer mu je sa slikom dolazio svaki blagoslov i svaki berićet i obilje. Hodža ne popusti i Zulfikar pozva Komušance i dade im sliku koji je po odobrenju tešanjskog kapetana odnesu.

(Mušir Unkić, Kalošević)

O PORJEKLU SMAJLBEGOVIĆA

U Tešnju je nekad živilo više begovskih porodica. Najstariji i najmoćniji bezi bili su Kantemer-bezi. Vremenom je ta porodica izumrla. Posljednji muški potomak Kantemir-bega nije imao djece, pa dovede i usvoji jedno dijete pravoslavne vjere. Nađe mu ime Smajl. Po smrti posljednjeg Kantemer-begova potomka Smajil naslijedi silni imetak. Oženi se, zasnova porodicu i još više se obogati. Njegovi se potomci po njemu prozvaše Smailbegovići.

(Hamza Širbegović, Tešanj)

U Tešnju i okolici nema porodica sa prezimenom Kantemir. Neki potomci današnjih tešanjskih porodica (Kantići, Vejsići, Ahmetagići) tvrde da vode porjeklo od Kantemir-bega. Brojna su i druga predanja vezana za Kantemir-bega, što svjedoči o njegovom stvarnom postojanju. Pripadnici porodica Smajlbegovići žive danas pretežno u Tešnju i Tesliću.

Po porodici Smajlbegovići jedna mahala u Tešnju zove se Smajlbegovka.

ŠEHIT U MRAČAJU

Pripovjedali su stari ljudi da je nekada u akšam od bobara naišao neki junak. Kad je prešao preko Usore opazi ga jedna čobanica. Ugleda da nosi glavu pod pazuhom jašući na konju, pa se pripade i zavika. Gazija odmah pa'ne sa konja. Sutradan tu u Mračaju osvanu grob, iznad njega hrast, a ispod hrasta izvor bistre vode, što se danas zove Aščinovac.

(Refik Karahodžić, Jevadžije)

Šehita i njihovih grobova ima priličan broj u ovom kraju. Narodna tradicija ih prestavlja kao borce-junake za vjeru (din).

Međutim, za šehit u Mračaju se misli da je grob Kantemir-bega. Uoči Bajrama vjernici tu pale kandilje (svijeće). Grob je ograđen, a o njemu brigu vodi porodica Vejsić i mještani zaseoka Mračaj.

O ŠEHITU NA RAVNAMA

Neki mladić iz Tešnja, bez igdje ikog svog, bi na službi kod vezira u Banjaluci. Bio je vrijedan i vezir bi njim veoma zadovoljan. Al' u životu ne može biti sve potaman.

Omrzoše tog Tešnjaka bezi, jer omili jednoj lijepoj banjalučkoj udovici što se i njima dopadala. Da mu napakoste opanjkaše ga kod vezirova čehaja (jer vezir ne bi u Banjaluci) da ne mari za vjeru. Čehaja posla mladića u Tešanj s pismom u kome je stajalo da se da tu pogubiti.

Malo potom vrati se i vezir. Odma vide u čemu je stvar, pa posla drugo pismo po tatarinu da mladića ne sjeku već živa i zdrava vrate natrag. Uto je mladić uspio izmoliti kod tešanjskog kadije da ga ne sjeku dok vezir ne potvrdi čehajinu naredbu i da ga vrati da se sam pravda kod vezira. Kadija pristade al' pod uslovom da mladić uči neke molitve naglas do Banjaluke, al' gdje prestane tu će ga onda posjeć. Mladić je učio al' kad dođe na Ravne poviš Tešnja stade jer nije znao više i tu ga pogubiše. U taj čas stiže tatarin s vezirovim pismom, al' kasno.

Mladića pokopaše k'o gaziju a grob mu ogradiše.

(Emin Mahmutefendić, Tešanj)

ŠEHIT I OGRADA

Na Alihodžića brdu, u Planjama nalazi se jedan osamljeni šehit. O njegovom postanku u selu živi ova priča:

Iz šume poiznad Planja naišao je neki ratnik noseći svoju glavu pod rukom. Tražio je vodu, al' je nije mogao naći.

U tom ispade glava, i na tom mjestu poteče izvor, što i sada tu ima. On nastavi put. Izašavši na vrh brda padne mrtav i tu i bi ukopan. Njegov mezar prozva narod šehitom. Nalazi se na zemljištu Mehmeda Alihodžoća i pored njega je uvijek prolazijo prjeki puteljak. Jednog dana Mehmed zagradi njivu i put. I odma ga nazdravo zabolje ruka. Ne prođe ga sve dok narod sam ne razgradi ogradu i ponovo poče prolaziti putem pored šehita.

Prodoše godine u miru dok Mehmedov sin Mujo tu ne posija pšenicu, te ponovo zagradi njivu i zabrani put pored šehita. Ali i njega, kao i oca mu, ruka zabolje nazdravo. Onda mu otac reče: "De sine razgradi njivu i put. Nek svet serbez prolazi". Mujo pošluš a oca i brzo ozdravi. Od tada niko više od Alihodžića i ne pomišlja da ograđuje tu njivu i tako pregrađuje put pored šehita.

(Selim Brkić, Raduša)

SKRIVENO BLAGO

Kad se Turci digoše da idu iz Bosne ne mogoše ponjeti svo blago što su ga držali u najgornjoj kuli tešanjskog grada . Što će kud će, zakopaše ga ispod Grada u Zvečaju. Preko njega staviše unakrst tri reda greda a onda zemlju, pa pobjegoše. Kažu da su Turci blago ukleli. Kad se digne prvi red greda začuje se huka ptičurine da uši probija, a kad se digne i drugi red Grad se sav trese. A kad bi se, ne daj Bože, digao i treći, sav grad bi se srušio i zatr'po bi i blago i onog što hoće da ga uzme. Dva su reda kad, dojdohše u Bosnu, Švabe dizala, ali treći ne smješe, jer vidješe i oni da blago može otkopati samo ona ruka koja ga je i zakopala a da živ insa n opet ostane.

(Sadija Brka, Dobropolje)

Ima više verzija ove legende. Priča se da je blago zakopano neposredno iznad zidina Starog grada, ali u nekom od tajnih prilaza i skrovišta ispod njega.

BATRLSKI DUKATI

Između Tešnja i Novog Šehera ima selo Batrle. Djevojke i žene iz toga sela pazarnim danima silazile su nekad u Tešanj s niskama dukata na kapi iznad čela. Priča se da je za turskog zemana neki Batrle, uoči blagovjesti, naišao na veliki ćup zlata ispod nekog suhog drveta. Ali, kako je zlato bilo ukleto, pa kako se znalo da onaj ko ga nije ostavio, a prvi ga dirne umreće, valjalo ga je bez ljudske žrtve uzeti. To se ovaj Batrle dosjetio i upregao konja da izvuče ćup sa zlatom i konj mu crče. Onda on serbez otkopa blago i odnese kući. Ne potroši ga, već još većma umnoži.

(Kosta Kerić, čuo od Štefe Todorovića iz Mekiša)

Selo Batrle se nalazi u Crnom vrhu u blizini nekadašnjeg karavanskog puta, gdje je za turske vlasti carevala hajdučija kojom bi se moglo objašnjivati, možda, zagonetka o batrlskim dukatima.

TURSKI HAMBAR

- Iznad potoka Ponikva u Šijama, na mjestu zvanom Alića selišće nalazio se nekad neki turski hambar. Ispod ruševina tog hambara bilo je zakopano mnogo zlata. Al' do njega nije bilo lahko doć: jer u jami di je bilo, na jednom ćošku bio je ovan, na drugom pas, a na trećem zmija. Doznadoše za to Rakovljani, dojdoše pa na konopcu u onu japugu di je zlato, spustiše jedno Vlašće. Al' čim ono sajde i zgrabi šaku dukata nama crče. Izvukoše ga mrtvo, ali iznese dukata noliko koliko je mogao zgrabiti u šaku. Da se Rakovljani nisu pristrašili, što je dete mrtvo, mogli su pošlje njegove smrti svo blago odnijeti, a da im ništa ne bi bilo.

(Mehmed Omić, Šije)

Hambari su po selima, za turske vladavine, služili za prikupljanje desetine (poreza u naturu). Jedan od takvih hambara nalazio se u selu Šije.

Poruka ove legende je: Svako stečeno bagastvo zahtijeva žrtve a potom pojavljuju se oni koji na miru uživaju njegove blagodati.

BLAGOVJEST

- Uoči Blagovijesti (6/7.april) u Alicima, u Raduši na određenim mjestima, u prvi akšam, do tri puta pojavljuju se iz zemlje plamenovi na njivama Krčevina i Paljevina (Poljevina). Ako je plamen bijel kažu onda se na tom mjestu nalazi ćup sa srebrom, a ako je žut, vele, onda je tu sigurno ćup sa zlatom. Da bi se blago moglo kopat', treba odmah otić' tamo gdje je se vatra javlja i triput okružiti oko sebe na zemlji. Mlađi bi to i radili al' im stariji u kući ne daju jer vele u božija čudesa se ne valja miješat. To donosi zlo (tuđe ne valja dirati).

O događaju se priča čitavu godinu, a uoči nove Blagovijesti ponovo se očekuje pojava novih vatri.

(Adil Alić, Raduša)

U Raduši uoči Blagovijesti grupe mladića na pomenutim mjestima same pale vatre da bi se našalili sa lakovjernim. O tome se kasnije priča i prave šale.

BOJ NA PRESLICI

- Kada ono navali Švabo na Bosnu svud se ogradi ljuti boj. Hadži Lojo i muftija Šemsikadić ne šćeše dati Bosnu. Hadži Lojo izade prid Švabu od Sarajeva ka Maglaju, a Šemsikadić od Tuzle, pa će dušmana čekati na Preslici.

Ne bi zamal', eto Švabe k'o pljeve. Muftini askeri ondak ožeži po njima. Viđe Muftija nestaće džebane pa poruči Maglajlijama, Dobojljama i Tešnjacima da mu je što više pošalju. Kad džebana stiže prvo trošit onu iz Maglaja i pada Švabo k'o ljesa. Al' kad počese pucati onom što dođe iz Doboja i Tešnja više Švabe ne padaju, već samo ruke stavili na oči pa kidišu. Pogleda onda Muftija u fišeke kad tamo namjesto olova sve trešnjeve košpice. Onda on zaplaka i reče: "Dabogda Doboj bio bunjišće, Tešanj smetlišće, a Maglaj se dabogda pozlatio".

(Nurija Ljevaković-Čifluk, po pričanju nane Paše)

Prvaci Tešnja i Doboja ne htjedoše učestvovati u borbi protiv austrougarskih okupacionih jedinica u ljeto 1878.godine Procjenili su da će otpor biti uzaludan, pa poslaše deputacije sastavljene od odličnika. u susret generalu Filipoviću na dodvorenje. Narodna tradicija na sebi svojevrsan način to pamti.

EŠKIJA

- Po pričanju moga oca, pred okupaciju 1878. godine naveče, uoči Božića (imao je tada 80 godina), uđe strina u sobu, i veli: - Amidža neki ljudi te zovu da izađeš .On izađe, a kad se vrati sa njim uđoše ljudi s puškama. Bili su to hajduci-eškija.

Neki Hanić, vođa eškije iz Novog Sela, veli amidži:

- *Eto Dimitrije, dođe i naš kraj. A ti nemaš se, valah, na nas što žaliti. Nikada te nismo biuzurili. Ni sad ne bi, već velimo, Božić je pa da idemo svome komšiji čestitat ' slavu i da se halalimo.*

Kad su večerali i nešto popili, oprostije se sa amidžom i odoše.

Čulo se kasnije da izgibe mnogi od eškija na dočeku Švaba kod Rijeke, pod Mravićima na stijeni koja se zove Kulina.

Tu izgibe i dosta švapskih vojnika.

(Kosta Kerić, Medakovo)

Događaj je stvaran. Hajdučija (eškija) pred kraj turske vladavine bila je česta pojava.

MILIĆEV GROB

Za turskog zemana u Krnjinu i okolnim selima, 'ajdukovao je neki Milić, koga je turski zulum naćer'o u goru. Bio je stra' i trepet za Turke, a ni 'riščane nije mazio. Valjalo mu davat'sve što zaište, pa im'o ne im'o. Al' opet kad bi ga Turci ćerali 'riščani bi ga sakrivali.

Dojadi Milić Turcima odviše, pa riješiše il' da ga u'vate il' da ga ubiju. Poslaše za njim nekog buljubašu Arnautina Škodru s velikom ordiom. Nekako Škodro dozna dje će Milić konaćit, pa se obnoć krišom privuče i ubi ga na snu. Uze mu oružije i novac, osiječe glavu i odnese kajmakamu u Tešanj.

Turci glavu natakoše na kolac i metoše na Gradinu, na veselje turskoj redifi.

Tuj je stajala tri nedjelje dok Srbi iz Varoši ne podmitiše dizdara i uzeše glavu, pa je sa'raniše u Krnjinu na mjestu na kom se Milić za života sa družinom najčešće odmar'o.

(Jovan Pavlović, Vitkovci)

Prema nekim izvorima Milić Ikić je rodom iz sela Osinje, a prema drugim iz Gornje Bukovice. Hajdukovao je oko 1875.godine. Ubijen je u Buletiću od strane buljubaše Saliha Škodre iz Tešnja. Za Milićevu glavu bila je raspisana nagrada od stotinu dukata.

Svjedoćanstvo o njemu u svojim rukopisnim memoarima ostavio je Ademaga Mešić.

MILIĆ I KADIJA

- Neki Milić iz Bobara, za turskog vaktā, kako priča glasi, bio je majstor da ukrade. Krao je volove, krave, ovce. Dojadile krađe i pritužbe na Milića, pa ga kadija iz Tešnja zatvori. Ali jednoga dana reče kadija da ga izvedu iz hapsa, pa će ga upitat', nakon razgovora, a k'o usput: "Znaš li bolan, Miliću, imaju li gdi debeli volovi?! Milić će na to njemu: "Imaju uvaženi kadija, u Mrkotiću, u nekog Ganjge. Dobri su i k'o šljive debeli" "Pa što misliš Miliću, bili se oni mogli dopeljati da niko ne vidi" - upitaće kadija?

Milić reče: "Pošto je snijeg, pa tragovi ostaju, dajte mi četiri para opanaka". Kad to dobi ode i noću kradom obu volovima opanke, dotjera ih i zakla a meso skloni sebi kadija u ostavu.

Sutradan dođe oštećeni Ganjgo kadiji da se tuži a kadija upita na koga se tuži kad je Milić već tri mjeseca kod njega u hapsu, pa posla po njega. Kad Milića dovedoše kadija ga upita: "Je li to Milić?" Ganjgo reče: "Jest efendija". Onda će kadija: "Miliću idi kući, a mi ćemo tražiti prave krivce".

(Kosta Kerić, Medakovo)

Legenda govori o podmitljivosti i korumpiranosti turskih vlasti pred kraj vladavine u Bosni i Hercegovini, što je istorijska činjenica. Prezimena i toponimi pomenuti u ovoj legendi su stvarni (vidjeti legendu Milićev grob).

FERID I DRAGINJA

- Za Austrije dođe neki mladić iz Tuzle na službu u Tešanj. Bi postavljen za pristava u Kotaru. Bio kažu učevan k'o softa, a lijep k'o slika. I dobar je bio, na ranu ga privit', što no kažu.

Ma ne dade mu šejtan s mirom pa baci oko na ženu svoga starješine, a i ona na njega. Ona je bila kaurka, iz Preka.

Neko vreme su se tajno sastajali, al' to se saznade. Puče bruka. Poče se pričati i što jest i što nije.

Nejmaše kud, već oboje ispiše otrov i tako okončaše. Nadaleko i dugo se o tome pričalo. Otac mladića, ugledan čovjek, pojde u Tešanj, a kad ču kako je to bilo vrati se iz Doboja natrag.

Nju sahrane na Tepetu , a njega u Obješenici, di se samo muhadžiri kopaju.

(Zulejha Pašalić, Tešanj)

Događaj o kome je riječ u cjelosti je istinit.

Ferid Azapagić, mladi činovnik rodom iz Tuzle, zaljubi se u suprugu kotarskog predstojnika u Tešnju-Draginju Savić. Ona mu uzvratila ljubav, a kada se to rašču popiše otrov. Bilo je to 1906.godine. Sahranjeni su obadvoje u Tešnju, groblje do groblja.

EMINAGIĆ KONAK

- Jedna mlada udovica iz porodice Širbegović, prije dvjesta i više godina, preudade se za nekog Dervenčanina, prijekog i opakog čovjeka. Sa sobom povede i svog malodobnog sina Emina iz prvog braka.

Od prvog dana očuh je na malog popreko gled'o i kinjio ga. Jedne prilike uzjahaće on konja, a malog će staviti odpozadi. Kad naidoše preko Ukriine gurnu on malog u najdublju vodu, pa odjaha sam. Neki čobani, što su u blizini čuvali ovce, opaziše dijete u vodi i spasiše ga. Onda žena pokupi dijete te ga vrati u Tešanj. Hadžaga Širbegović, koji je jetimu bio tutor, sagradi mu veliku i lijepu kuću, u kojoj jedno vrijeme poslije bi i mešćema. Danas tu kuću zovu Eminagića konak, po porodici ovoga Emina Eminagića.

(Hamza Širbegović, Tešanj)

Eminagića konak je porodična zgrada tipične bosanske arhitekture iz turskog doba. Građena je u 18. vijeku za potrebe i po mjeri bogatijeg građanskog sloja. Nalazi se na sjeverozapadnoj strani tešanjске čaršije. Pod zaštitom je države i u lošem stanju.

Ali i pored oronulosti još uvijek su vidljivi tragovi njene negdašnje raskoši i ljepote.

OTAC I SIN

- *Bi zima i velika glad u selu. Neki sin povede svog oca u planinu Krnjin da ga tamo ostavi, da bi im'o što manje čeljadi 'ranit. Ne ode daleko u šumu i tu naumi oca ostavit', a otac će mu na to:- "Vala ti sinko,što me ovdje ostavljaš!"-"Što, babo?"-upitaće sin.*

-*"Ja sam svog dalje odveo, anam u gušću"-reče mu otac. Sin nakupi drva podloži vatru, pa šće ocu ostavit dvije ponjave prije nego što krene, al' on ne šće ob'je već samo jednu. Sin ga ondak upita: - "Što ne's babo i onu drugu ponjavu?"*

-*"Neću sine, neka je tebi da imaš kad tebe tvoj sin bude vodio"- reče on. Ondak se i sin zamisli, pa vrati oca kući i do'rani ga do duboke starosti.*

Poslije, kad je ostario, nije ni njega njegov sin nikud vodio, već 'ranio i pazio k'o i on svog oca što je gledao.

(Marijan Martinović, Omanjska)

U dosta sličnim varijantama sačuvana je ova legenda u više sela tešanjskog kraja. Korjeni su im negdje u dalekim i tamnim predjelima prošlosti.

Kod Džek Londona ima priča "Zakon života" u kom je opisan motiv žrtvovanja staraca da bi se prehranili i opstali mlađi članovi plemena.

UŠUŠUR

- Njeki momak iz Sivše, sela kraj Usore, im'o curu-ma je ne šće oženit', već okrenu glavu od nje. Ona čemerna kud će, šta će te skoči u vodu i udavi se. Onda i tog momka turiše u isti vjer, al' ga neka sila spasi, pa se ne udavi. Od tad on živi u vodi na dnu nekog vjera, a na Preobraženje izlazi odozdor i ponekad pjeva žalovite pjesme. Ko ga čuje, te jeseni će sigurno umrijeti.

(Mato JelićSivša)

U narodu postoje vjerovanja da se poslije Preobraženja (19.avgust) ne valja u rijekama kupati, jer tad se "preobrazе i gora i voda". I stvarno, u rijekama se malo ko kupa poslije toga dana, jer priroda se već okrenula prema zimi.

Očito je da je u navedenoj legendi neka seoska tragična ljubav povezana sa Preobraženjem. Možda se baš toga dana dogodila.

LEGENDA O KERINOM JARCU

-Ovu legendu sam u nekoliko navrata slušao od svoga tate, kada bi bio u hori te nam ispričao po nešto i tako sam i nju na taj način upamtijo. Pokušaću da je ostavim na papiru:

Nekada davno još za vreme turskog vaktā, kako se to rekne, bio je u Tešnjū neki Ahmetaga, koji se bavio nekim trgovačkim poslovima, a imao je i svoju kasapnicu (mesnicu) i tako je došao do ideje da potraži nekog dobrog kasapina. Čuo je da u Sarajevu ima takvi zanatlija, i dozna za nekog Keriju tamo negde iz Sarajevskog polja i sporazumili su se on i taj Kerija, ime nam nije otac pominjao, ili možda nije ga ni znao.

Navedeni Kerija je doselio u Tešanj i nastavio sa svojim zanatom- kasapina, a kako u to vrijeme nije bilo izgleda kasapski' noževa, on se služilo sa nekim oštrim kremenom. Jednom prilikom kad je oborio jednog jarca da kolje, a kako je to radio dosta sporo, te se jarac dugo derao (što je kod te vrste životinja oduvijek bilo da se dere (dreči) prilikom klanja), Kerija je vikao: "Ćuti ćatija oštar je kremen! I tako osta da se pominje u Tešnjū, ako se neka životinja dere ili neki od pijani ljudi loše pjeva da mu se onda rekne: "Dere se ko Kerin jarac".

(Kerić Kosta, Medakovo)

KOBILJA GLAVA

- Nekada je u Šijama živjela familija Ibrića. Posljednji od tih Ibrića bio je neki Ibrahim. Živio je toliko dugo da je od starosti oslijepio. Taki star i slijep sam je živio u kućici- krovinjari s ognjišćem i kireljom.

Jedne jeseni, kad je dobro unoćalo, a kiša lije napolju, njeko poviče- ozgor sa šljemena-kroz badžu:

- Ibrahimе Ibriću, hitiću!". Ibrahim je ležao uz zemljenu furunu i šutio. S badže opet doleće glas: - Ibrahimе Ibriću, hitiću! Ibrahim se samo nakašljao i dalje šutio. Ne prođe domalo, kad će onaj isti glas ozgor: Ibrahimе Ibriću, hitiću!

Ibrahim ondak, kako mu je dokundisalo, ispred furune uze čugelj i sjedećke dopuzi do vrata, pa vikne: Hiti, što hoš! Samo on to reče kad ozgor pred njega pade košćur kobilje glave. Sutradan Ibrahim umri. Kuća propadne pa pošlje na onom brdu, što se prozva Kobilja glava, ne šće više niko ništa pravit.

(Muharem Omić, Šije)

Slične pripovijetke već su poznate i zabilježene u našoj narodnoj književnosti. Evo im se pridružuje i ova, nastala kao posljedica neukusne šale ili ploda bujne narodne mašte.

KULAŠI

- Nekakav čovjek kod Prnjavora imao stara i bolesna konja kulaša, kažu pravu šugavu ragu. Da ga ne bi badava hranio odvede ga u Bare (gdje je danas Banja), odveza ular i pusti ga da crkne, il' da ga vuci izjedu.

Konj, onako onemoćo, valjo se po bari i grickao okolo travu. Potom se za neki dan pridig'o i čitavo ljeto tu pas'o i noćiv'o.

Kad u jesen ponovo naiđe čovjek koji ga je ostavio viđe svog kulaša kao čilo trče tamo-amo poljem. Dlaka mu se na jesenjem suncu presijava. Onda počеше i ljudi tu kostobolji tražit lijeka, a banju nazvaše Kulaši po onom konju.

(Rajko Spasojević, Tešanj)

Banja Kulaši se nalazi na putu Tešanj-Prnjavor. Bila je nekada vlasništvo porodice Smailbegovića iz Tešnja.

Voda ove banje ima posebne fizičko-hemijske karakteristike. Ima temperaturu od 30,5 °C i predstavlja pravi raritet. Razlikuje se od svih banja u Jugoslaviji. Sličnih izvora u svijetu ima samo nekoliko i to: u Oregonu u Kaliforniji, Omanu Jordanu, u Novoj Kaledoniji, na Kipru i po jedan skoro otkriven u Grčkoj i Bugarskoj. Banja raspolaže sa oko dvjesto ležajeva.

PRIČA O ČAKMAKU

- Njeki Aljo iz Šija radio je na svojoj njivi pa kad se umori čučnu da predahne i savije cigaru. Šće da zapali al' nejma šćim. Onda će on stavit' cigaru u usta pa hajd' priko brda, dva sahata u Tešanj, po čakmak. Kad kupi čakmak i povrati se u selo njeko će ga zapitat': "Di si bio Aljo?". A on će rijet: "Išo u Tešanj para čakmaka"! Tako osta uzrečica: Iš'o u Tešanj k'o Aljo para čakmaka.

(Muhamed Omić, Šije)

Priča objašnjava porijeklo jedne podrugljive seoske pošalice. Ovakvih i sličnih pošalica ima svako selo u tešanjskom kraju.

MAMENA JELIKA

-Na Zmajevcu i danas ima šuma stari hrastova i bukvi sa samo jednom jelikom. Ispod jedne ogromne bukve izvire tako studena voda da kad se pije gled na zubima ti puca.

Priča se da u toj velikoj bukvi, iznad te vode, nekada živio zmaj, koji je naokolo krao djecu i djevojke. Jedna od otetih djevojaka bi tako srdita da ni zmaj ne može izaći s njom na kraj, već je pretvori u jeliku. Od tada, čim zmaj izađe iz svog skrovišta, ili se u blizini oglasi, jelika se od srdžbe zatrese i zanjše, a da nigdje daška vjetra nema. Vidjeli ljudi da se zmaj boji njene srdžbe, pa kad bi im se dijete rodi, odnijeli bi crvenu vrpcu i veži za jeliku.

Onda zmaj tom djetetu ne smije ništa, jer ga, kažu, mamena jelika štiti.

Dosadi to zmaju pa ga nesta i nikad se više ne pojavi Samo se to brdo i šuma i danas zovu Zmajevac.

(Ešed Halep, Raduša)

Zmajevac je visoko brdo 681 obraslo šumom i nalazi se između Teslića i Tešnja. Pomenuta jelika i izvor zaista postoje. Jelika je nešto izdvojena i osamljena. Izložena je vjetrovima i drugim nepogodama ali ipak odoljeva. Predstavlja neku vrstu simbola postojanja - čvrstoće i otpora nedaćama.

SREBRNI KOLAC

- Hava Mehinović, žena Ibrahima, sve do svoje smrti 1951.godine pričala je ovu čudnu priču.

Jednom, još dok je bila mlada, razboli joj se muž pa ona, negdje u akšam, krenu u Tešanj kod ljekara po lijek.

Vraćajući se putem prema Hrvatiniću slušala je kako žubori Derviševića potok i škripi šljunak pod nogama.

Odjednom između lipa nešto jako sinu i pred noge joj pade srebrni kolac. Ukopala se je kao začarana, a potom onesvijestila. Probudili su je prvi pjetlovi iz sela. Srebrnog kolca više na putu nije bilo, ali se u prašini vidio njegov jasan trag.

Inače, pričalo se da su tu na tom mjestu usamljeni kasni prolaznici često nailazili na vilino kolo.

(Edhem Mehinović, Bukva)

Uzrok ovom doživljaju (ako iole ima osnov) je uzbuđenje koje je pomješano sa predrasudama o nadprirodnim bićima, kad mlade žene u noći punoj sjenki i svjetlosti stvorilo predodžbu čudnovate i fantastične slike.

SUMALIĆ

- U Tešnju, a naročito u Bukvi, živi priča o Sumaliću, čedu vila. Kosa mu je svilenkasta i doseže do pleća. Ima lik dječaka. Pojavljuje se za vrijeme lijepih ljetnih mjesečevih noći na virovima rijeke Tešanjke: Limanu, Zvečaju, Dugeču i Zmajevcu. Kupa se go. Skače sa stijene na stijenu i izvodi vragolije. Igra po vodi i nastoji da što više zadivi slučajne prolaznike.

(Edhem Mehinović, Bukva)

Doskora je na rijeci Tešanjci bilo dosta virova i na njima, za lijepih dana, dosta kupaća-djece. Moguće je da se nekad neko dijete utopilo pa je narodna mašta stvorila ovu lijepu priču koju djeca rado slušaju pred spavanje.

VUKOVAC

- U selu Cerovcu blizu Tešnja, ima živa i bistra voda koja se zove Vukovac.

Priča se da je nekad u Crnom vrhu, u vjeru potoka Zmajevac, potonula djevojka s kolima i volovima. Voda treći dan izbaci djevojku u Vukovcu.

Govorilo se da su tu neki ljudi, kad bi naveče dovodili piti konje, nailazili na kolo vila kako igraju. Taj k'o bi to vidio tu noć bi se napreko razbolio, a podikoji i umro.

(Mustafa Vejsić, Vukovo)

Ovo je jedna od češćih legendi ove vrste. Teško je i pretpostaviti šta je bio povod njenog nastanka. Zmajevac je manji planinski vrh između Tešnja i Teslića. Artur Evans, glasoviti engleski arheolog, koji je tuda 1875.godine prolazio za Travnik zapisao je da je tu vidio najljepšu i najveličanstveniju bukovu šumu u Evropi.

SAN U VODENICI

- Neki Ragib Husić im'o na Ponikvi mlin potočar. Jedne ljetne noći omami ga san. Sanja on kako dojdouše vile u njegov mlin. U čabrovima donesoše mast i med da prave halvu, al' su zaboravile brašno. Jedna od njih krenu prema kupcu da zahvati brašna što se mljelo. Ragib na njoj opazi anteriju svoje žene. To ga još više razljuti pa zgrabi ugarak sa ognjišća, te se hiti na onu vilu i progori joj anteriju. U tom se probudi i u tren svega nesta. Došavši kući zaišće od žene da joj vidi anteriju. Ženi bi začudo što on to traži, al' mu pokaza. Anterija je stvarno bila progorena. Žena nije znala objasniti ni kada, ni kako se to desilo.

(Muhamed Omić, Šije)

Čudna je i tajnovita granica između jave i sna. Ono što postoji u ljudskoj svijesti to je stvarno i moguće.

KRALJEV NOVAC

U šumi Javorovi zna se na dosta mjesta da je kopano, kao da je ruda topljena.

Ima svud naokolo mnogo polupanih komada kotlova od tuča. Narod pripovjeda da su ovdje za vrijeme kralja Stevana Tomaševića kopane rude od kojih je kralj topio srebro i kovao novac. Kažu, da i sada negdje u toj šumi ima magaza u zemlji, gdje je kraljeva hazna, sa sedam punih kaca novca, al' je mučno doć' do njih jer ima stražar i ne da nositi novac, niti unići.

(Miloš Savković, Teslić)

CRKVINA

U blizini današnje crkve u Čečavi nalazi se visoravan koju zovu Crkvina. Tu je kažu nekad bila crkva, al' joj se danas ni za trg ne zna, niti tu ima ikakvog zida - izgleda da je bila drvena. Narod priča da su je Turci, kad su došli u ove zemlje, porobili i popalili. Vele da je bila u njoj jedna čudotvorna ikona i da je ikona prenesena ili je sama otišla u neki manastir u Slavoniji. A vratiće se kad se na tom mjestu crkva opet podigne.

(Jevrem Stanković, Čečava)

STRAŽBENICA

Ima blizu čečavske crkve na spram Gradine jedno brdo zvano Stražbenica .Kažu da je tu bivala kraljeva straža u opasno vrijeme,a zbilja se s toga brda vidi na sve četiri strane daleko.

Kada je čisto vrijeme vide se preko Save u Slavoniji crkve i kuće.

Nedaleko odatlen na brdašcu Drenovača ima nekih zakopina.Dosta puta ,iza kiše,može se tu naći koja stara para,kolik jakošnja od dva'est novčica,a ima i manjih.Na njima su likovi jednaki,slova su glagoljska,a te pare su srebrene.Nalazilo se pođekad i zlatnih sa istim likovima.

Pripovjedaju stari ljudi kada je kralj iz Javorove vadio i topio srebro,da mu je na tom brdašcu ,bila tarafana,gdje je novac kovao,a te parice što se tu nalaze da su njegove.

(Jevrem Stanković,Čečava)

CRKVA

U selu Rastuši ima mjesto koje se zove Crkva i tu, kažu, da je crkva bila. Živa je istina da su ljudi tu nalazili kandila, čiraka, što kakvih sitnih stvari i jedan malen krst od srme. Pripovjeda se da je to bila zidana crkva te kad su je Turci porušili da je od njenog kamena nekakav Turčin Rnjić načinio kulu. Ali je i ona poslije ostala pusta, pa su je seljaci iz sela Rastuše razvalili i od nje kamen odnijeli, te pozidali magaze u kućama. I sad se zna đe je bila ta kulina, jer tu ima još dosta kamena otesana, a taj je kamen većinom sve bijeli ljuti mramor.

(Branko Kojić, Tešanj)

CRKVIŠTE U MRKOTIĆU

Kad' je ono vojvoda Radivoj, stric nesretnog kralja Stjepana Tomaševića, sagradio u Tešnju crkvu svetog Jurja, bit će da je prolazeći kroz šume i naselje Oko Tešnja naišao na selo Mrkotić, pa tu razapeo svoje šatore i odmarao se. Sigurno je tako il' on ili koji drugi od od kraljevskog roda zanesen divotama kraja i nadahnut božijoj milošću- a sigurno da izvrši neki zavjet - dao userd Mrkotića na oniskom brijegu sagraditi crkvicu posvećenu Majci Božijoj iz tesanog kamena sa oltarom od mramora, nad koji je bila postavljena velika slika Majke božije, kako ukrašena anđelima i obasjana zvijezdama oko glave ulazi na nebo.

A onda grunu grom sa istoka. Zamračí se nebo, potresoše gore i planine, zastenjaše klanci. Padoše kraljevski gradovi, razorene biše tvrđave. Planuše sela, krv poteče potocima preko njiva. Puk u Mrkotiću preokreni vjerom i primi islam, ali u duši zadržāše uspomenu na Gospinu crkvu i sliku koja bi porušena. Nazvaše brežuljak Crkvište. I selo osta na svome mjestu, ali bez crkve, a mjesto crkve podiže se džamija sa visokom munarom, ali ne na Brijegu već na drugom mjestu.

(Fra Lovro, iz Komušine)

HARAMBAŠA I DIJETE

- Jednom dođoše hajduci iz Osredka u po bela dana u Medakovo da orobe Širbegovića čardak. Kod kuće zatekoše samo jednu mladu ženu s djetetom. Kad se harambaša pojavi pred ženom i djetetom, dijete će upitat: "Mama, ko je ovo?"- "Dajdža,sine! odgovori žena. Harambaši se to dopade, bogato dariva dijete i odvede družinu ne orobivši čardak.

Otada hajduci nisu više nikad navraćali u Medakovo.

(Hamza Širbegović, Tešanj)

Događaj je, po svemu sudeći,istinit.

Pred kraj turske i početkom austro ugarske vladavine u okolnim selima (Osredku, Vitkovcima, Osinji i Detlaku) učestala je hajdučija. Najčešća meta bili su aginski i begovski čardaci i imovina. Kao hajduci pominju se Milić-harambaša Ninko (Nikola Arsenić) Jevrem Stanković, Raspop Klindo i drugi.

DŽINSKA VATRA

- Nama po dolasku Švabe u Bosnu, godina je izdala k'o nikad dotlen. Narod poče umirati od gladi. Oko Jurjeva, između akšama i jacije, pojaviše se džinske vatre naokolo. Sjajile su se svaku noć na Hrvatinićima (Mašali), Ošljaku, Paklenici,, Krndiji i za Musalom kod Šukrina mezara. Sve jedna drugoj idu u susret i vraćaju se, k'o da neko noha mašale.

Poče umirat najpre bogat svijet, onaj što imade što jesti a nikom drugom ne dade, pa onda i sirotinja.

Pripadoše se imućni pa počеше dijeliti sedaku i vatre nestaše.

Svet za vatre kaže da to džinovske starešine prave gozbe.

(Ešad Halep, Raduša)

Ovo je jedna od rijetkih legendi. Teško ju je odgonetniti šta ju je uzrokovalo. Za džinske vatre se priča da su predznak za kijamet (sudnji dan). Tad se milostinja dijeli nemilice.

KOMUŠINA

- O relikviji sv. Gospe od Kondžila, koja zaista predstavljaju umjetničko djelo, postoji u narodu ova legenda:

Prije sto i pedeset godina neki siromašak, Musliman iz obližnjeg sela Mrkotić, nedaleko od Tešnja, nadje u jednom ljeskovom grmu ikonu Majke Božije, odnese je kući i krijući od svojih ukućana ostavi je u hambar (žitnicu). I dogodilo se čudo! Hambar ovoga siromaha, od toga časa, nikad nije omanjio. Ona su uvijek bila puna pšenice i drugog žita, i kolito bi god siromašak odvadi, toliko preko noći opet nešto nanese. On je znao odkud mu to obilje, ali nikome nije svoje tajne povjeravao. Njegova znatiželjna žena stade svakim danom da ga pita odkud su okna u ambaru uvijek puna. I ne mogavši jadan čovjek odoljeti njenoj znatiželji odkri joj tajnu. A žena ko žena! Poče po selu da se hvali, te od usta do usta, od sela do sela, čudo sv. Gospe stiže i do ušiju Komušanaca. Kako su bili od vjkada pobožni, dogovore se da od Muslimana u Mrkotiću odkupe svetu ikonu. Nešto radi javnosti, a i radi ponuđenog velikog odkupa u blagu onaj Musliman pristate i dade ikonu iz ambara. Sa velikim slavljem i pripremama pođoše Komušanci iz Mrkotića noseći ikonu sv. Gospe preko polja i brežuljaka dok ne dođoše na mjesto današnje zavjetne kapele.

Tu im ikona toliko otešča da je nisu mogli s mjesta maknuti već od umora padoše i zaspāše. U snu im se javi Sveta Gospa, te im reče da je dalje ne nose, već da joj na tom mjestu podignu kapelu. Kad se probudiše odma to odluče i kasnije učiniše.

(Marko Baštijanović, Jelah)

GOSPA

Vojvoda Radivoj idući iz lova razape šator u Mrkotiću da se malo odmori. Zanesen ljepotom kraja odluči da na oniskom brijegu usred sela sagradi crkvicu posvećenu Majci Božijoj iz tesanog kamena i s oltarom od mramora, a iznad nje dade da se uradi njena ikona.

Kad dođoše Turci jedan dio puka preokreni vjerom i primi islam i crkva se poruši.

Niže brijega nalazila se kuća Kapetanovića (prvih kapetana u Tešnju). Oni su imali pune sanduke haljina i rublja, staje pune krava i volova, tor pun ovaca, a njive im rađale ko malo kome, šljive se savijale do zemlje ali se nisu polomile, a kćeri nosile svilu i kadifu kao begovice.

(Fra Lovro, iz Komušine)

U jednoj povelji iz 1461. godine kaže se kako je stric posljednjeg bosanskog kralja Radivoj sagradio te godine u Tešnju

RIJEČNIK

manje poznatih riječi

A

aga - gazda, prvak

akšam - prvi mrak, sumrak

anamo - tamo

anterije - vrsta haljine od svile

amidža - stric

asker - vojnik

ašikovati - voditi ljubavni razgovor

at-mejdan - mjesto gdje se trču konji

avlija - kućno dvorište

B

ban - titula prvih bosanskih vladara

bedem - debeli zid

beg - plemićka titula

begenisati - dopasti se

behar - cvijet voćke

beli - zapravo

biljeg - meta, znak

bradva - sjekira sa kratkom drškom

buljubaša - zapovjednik buljuka, vođa

bunjišće - smetlišće

C

cura - djevojka

Č

čabar - drveni sud za vodu ili za što drugo

čakmak - kresalo kojim se kreše o kremen

čardak - kuća na sprat

čaršija - trgovačka četvrt

čeljad - ukućani, članovi jedne porodice

čemerna - jadna, gorka

čoja - sukno bolje vrste

čugelj - vatralj

Ć

ćošak - ugao, kut

ćup - zemljeni sud

D

daidža - ujak, majčin brat

delibaša - vezirov tjelohranitelj

di - gdje

div - gorostas, oličenje snage

dizdar - zapovjednik tvrđave

dokundisati - dojaditi

drum - put, cesta

drumarina - putarina

dućan - trgovina

dušmanin - neprijatelj

Dž

džamija - muslimanska bogomolja

džebana - municija

džebana - municija

džin - gorostas

F

familija - porodica

fatih - osvajač

fišek - naboj, metak za pušku

furuna - peć

G

gatka - čarolija

greb - grob

glavar - starješina

Gospa - Bogorodica

gunj - vrsta odjevnog predmeta od sukna

gušća - duboka šuma

guvno - mjesto za vršidbu

H

halva - slatko od brašna, masla i šećera

hamalin - nosač

hambar - žitnica

harambaša - vođa hajduka

him - njim, njima

hoš - hoćeš

hrsuz - lopov

I

insan - čovjek, ljudsko biće

irget - učenik

J

jacija - doba dana po zalasku sunca

jetim - maloljetnik

jular - uzda

K

kadija - šerijatski sudija

kajmakan - sreski načelnik

kapija - vrata

kaur - nevjernik, kršćanin

kidisati - jurišati

kinjiti - zlostavljati

kirelj - sobica, vajat

kmet - seljak na tuđem posjedu

konak - prenoćište

kotar - srez

krke - na leđima nositi

kuga - opasna zarazna bolest

kula - zgrada od kamena u tvrđavi

kupac - sanduk za brašno u mlinu

kvart - četvrt grada

M

mahala - dio grada ili sela, četvrt

mašala - baklja, luč

meraja - livada, utrna

mesdžid - džamija bez munare

meščema - sudnica, sudska zgrada

mezar - grob

miraz - nasljedstvo

mubarečija - kuga

muftija - viši muslimanski sveštenik

muhadžir - izbjeglica

murtat - izdajica

ognjište - vatrište

ordija - vojska

ožeži - udri

P

para - po, paradi

paša - vojna titula, general

pehlivan - artist na žici

Ponikve - potok ponornica u Šijama

selu kraj Tešnja

prikaza - izmišljeno čudovište

Preobraženje - vjerski praznik (19. avgust)

R

redifa - rezervna vojska, rezervisti

S

sahat-kula - toranj sa satom

sedra - vrsta tvrdog šupljikavog kamena

sejmen - janjičar, pješak

serbez - slobodan

softa - učenik medrese

sokak - uličica

stećak - nadgrobni kamen

sultan - car, vladar

sumalić - dječak- vragolan

Š

šćeo - htio

šehit - junak za vjeru nevino pogubljen

šejtan - đavo, vrag

šindra - cijepane daske za krov (hrastovo ili jalovo)

Švabo - narodni izraz za Austrijance ili Nijemca

T

tabut - mrtvački sanduk

taoc - zatočenik

tepe - pijaca, tržnica, trg

timar - feudalni posjed

U

uarčiti - ubiti

Ugar - Mađar

ugarak - drvo koje gori na vatri

ulak - glasonoša, kurir poštara

V

vakat - vrijeme, doba

Varoš- dio Tešnja u kom su za turske vladavine

živjeli hrišćani

vezir - upravnik vilajeta (pokrajine)

vile - mitska bića

vlašče - dijete pravoslavne vjere

Z

zeman - vrijeme

zmaj - mitsko čudovište koje leti

zborište - mjesto za sastanke

zulum - nepravda, nasilje

MOMČILO SPASOJEVIĆ

LEGENDE POUSORJA

Recenzenti:

dr. Bogomir ĐUKIĆ

prof.dr. Mojce RAVNIK

Lektor:

Safet TURALIĆ

Naslovna strana:

Hasan MEHINOVIĆ

Izdavač:

Izdavačko preduzeće

"MAK DIZDAR" dd TEŠANJ

Za izdavača:

Hajro PLANJAC ,direktor

Štampa:

DD »GRAFIČAR « Doboj

Tiraž: 1.000 primjeraka

1992.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Tešanj

UDK 398. 2

SPASOJEVIĆ, Milan

LEGENDE POUSORJA / Momčilo Spasojević

Tešanj: »MAK DIZDAR«, 1992. – 83 str.; 20 cm
(Biblioteka »MAK«)

ISBN 86-81583-08-5

IZDAVANJE KNJIGE POMOGLI SU

SAJAMSKE
MANIFESTACIJE
media
Doboj, Dt. Bjedica 57 • fax 074 41754
Telefoni 074 41730 • 41853 • 41754

DD
ETPromtes
Teslić 074/730-717

„**doboj promet**”
Tel. 074/41-154,31-914

omnicom
TRGOVAČKO PREDUZEĆE
DOBOJ

ENERGOINVEST
enKER

RUDNIK LIGNITA
STANARI
Tel. 074/41-778

pobjeda
tešanj

DIONIČARSKO DRUŠTVO U
MJEŠOVITOJ SVOJINI
NISKOGRADNJA
TESLIĆ

PPTUP "BRANKO"
VITKOVCi - TEŠANJ

TVORNICA ČARAPA DD
TEŠANJ

napredak
Tešanj tel. 074/750.018

tešanj
distributivni centar tešanj dd
trgovina na veliko i malo
Tel. 074/41-055 Fax. 074/31-808